

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮВЕЛІРНИХ КОШТОВНОСТЕЙ

ТЕОРЕТИЧНЫЕ ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ ОБЩЕЙ КЛАССИФИКАЦИИ ЮВЕЛИРНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

ТЕТЯНА АРТЮХ,
ТАТЬЯНА АРТЮХ,
T.ARTYUN

Незважаючи на достатньо велику увагу, яка приділяється питанням класифікації ювелірних товарів, її види наймовірно різноманітні як для статистичних цілей і митного контролю, так і в науковій літературі. Проведений аналіз класифікацій ювелірних товарів показав, що усі вони мають різну мету, а також різний груповий розподіл за ознаками, що характеризують функціональне та соціальне призначення, матеріали, технологію виготовлення тощо. Проте жодна з них не враховує розподіл ювелірних товарів за ознаками цінності, зокрема віком та соціокультурною значущістю. Відсутність таких ознак і в товарознавчих наукових класифікаціях унеможливує вивчення достатньо великої групи ювелірних товарів з історичною та художньою цінністю, що певним чином заважає уніфікації процедури їх експертного оцінювання у напрямку прогнозування вартості, а також ведення належного статистичного обліку в різних сферах торгової діяльності та митного контролю.

Тому, метою даної роботи є обґрунтування виокремлення групи ювелірних товарів - коштовності, і, передусім, визначення їх основних споживних властивостей та розробку на їх основі наукової класифікації для цілей експертного оцінювання.

Аналіз наукових класифікацій ювелірних товарів, що існували за радянські часи (Є.І. Орловський, С.А. Селіванкін, В.Д. Логінов) показав, що основною ознакою, за якою товари було віднесено до зазначеної групи є сировинні матеріали та функціональне призначення¹. Тобто ювелірними вважалися, передусім, високохудожні вироби ювелірного виробництва, що виготовлені переважно з дорогоцінних металів або коштовного каміння. На цьому принципі була побудована й класифікація ювелірних товарів (як продукція ювелірної промисловості) за ЗКП (загальносоюзний класифікатор продукції), яка призначена для забезпечення достовірності, співставлення, зіставності, автоматизованої обробки інформації в різних сферах діяльності. Сьогодні, згідно номенклатури товарів народного споживання,

¹ Орловский Е.І. Товароведение ювелирных товаров и часов. –М.: Экономика, 1983; Логинов В.Д. Ювелирные товары и часы. М.: Экономика, 1980; Селиванкин С.А. Тарасов С.В. Ювелирные изделия и часы. М.: 1960.

що враховується в роздрібній та оптовій торгівлі для отримання статистичних даних, ювелірні товари взагалі піддаються обліку тільки за ознакою сировини, які передбачають їх систематизацію для контролю руху дорогоцінних металів та коштовного каміння в Україні.

Інша група авторів (В.І. Самарін, П.М. Усенко) пов'язують ювелірні вироби ще з методами ювелірної технології, зокрема з художнім оздобленням (філігранню, сканню, зерню, фініфту, черню тощо)². Проте, російські вчені схиляються до спрощення класифікації, у бік виокремлення тільки особистих прикрас, які виготовлені суто з дорогоцінних металів та коштовного каміння. Класифікації, що базуються на функціональному призначенні ювелірних товарів, як основу використовують давньогрецький розподіл їх на прикраси, вироби для сервірування столу, карбування монет. Враховуючи вище перелічені ознаки класифікацій і стандартизоване визначення ювелірних товарів³, як продукцію культурно-побутового призначення, що художньо виготовлена з будь-яких матеріалів, в тому числі і дорогоцінних, сьогодні, до групи ювелірних товарів дійсно можна віднести досить різноманітний асортимент різних виробів як за функціональним, так і за їх соціальним призначенням, включаючи різні прикраси, предмети сервірування столу, зброю, годинники, сувеніри, медалі, монети, а також вироби церковно-культового та театрального або навіть подіумного чи рекламного характеру.

Така різноманітність уявлень щодо асортименту ювелірних товарів і, як наслідок, недосконалість їх класифікацій у різних сферах діяльності економіки, пов'язана з *багатьма причинами* як нормативно-законодавчого, так і історичного та ідеологічного характеру. Але, передусім, необхідно відзначити *недостатню обґрунтованість основних функцій ювелірних товарів в сучасній теорії товарознавства* щодо задоволення матеріальних та духовних потреб людини, на підставі яких необхідно обмежити коло таких товарів чітко визначеними ознаками. А це, у свою чергу, обумовлює розробку номенклатури споживних властивостей ювелірних товарів і їх показників, які повинні відповідати сучасним уявленням щодо їх ефективного використання та отримання максимальної корисності.

Іншою важливою причиною, на нашу думку, є відсутність зацікавленості Міністерства Фінансів, Мінпромполітики, Міністерства економіки України щодо формування асортиментної політики ювелірних товарів в Україні, і, як наслідок, розробки відповідних стандартних або нормативних класифікацій, які дозволяють однозначну систематизацію їх як у товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), так і в статистичних класифікаціях.

² Товароведение и экспертиза ювелирных товаров. / под общ.ред. В.И. Самарина .- М.: Изд-во Рос. Екон. Акад., 2003. – 235с.; Усенко П. Ювелирные изделия и самоцветы. – Одесса: «Принт Мастер», 1998. –200с.

³ ДСТУ 3375-96 Вироби золотарські. Терміни та визначення. К.: Держстандарт України, 1998.- 29 с.

З розвитком суспільства, ринкових відносин, культурного та товарного обміну між країнами потреба у товарах розкоші стає очевидною. Актуальними стають не тільки питання якості, естетики, відповідності стандартам, але і певні соціальні стандарти щодо формування іміджу, смаку, причетності до національно-культурних ідеалів, самовдосконалення та самореалізації. Проблему визначення соціальних функцій культурних цінностей та їх ролі у формуванні особистості висвітлено у наукових публікаціях В.В.Індутного⁴ Основну ідею, яку доведено автором, можна сформулювати таким чином: "які ми, такі коштовності нам і потрібні". Інколи людина намагається створити ідеальний світ там, де половина усіх справжніх цінностей є хибними симулянтами нашої реальності. Для цього їй і потрібні дороги коштовності, розкішні прикраси, щоб створити ілюзію видимого благополуччя. Проте, справжні коштовності, надають відчуття естетичної насолоди та духовної наснаги, стимулюють розвиток діяльності у напрямку самовдосконалення та самореалізації, коли вони поєднують майстерність художнього виконання, меморіальність, рідкість та красу, патину давно минулих цивілізацій з глибоким усвідомленням їх цінності. Через вивчення ювелірних коштовностей ми опануємо світ, стаємо причетними до культури власного народу, здійснення соціальних обрядів та національних традицій. На відміну від інших товарів, які з часом зникають та псуються, ювелірні, мають великий життєвий цикл. Деякі з них передають у спадок, як фамільні цінності, а деякі - набуваючи специфічних властивостей, завдяки використанню у соціально-генеруючих обрядах, переходять у розряд унікальних культурних цінностей. Завдяки прояву двоякої сутності споживної вартості таких виробів, яка з одного боку задовольняє духовні потреби власника, а з іншого – виконує функцію скарбу, подібну грошам в банку, з часом вони набувають додаткову вартість, яка визначається їх споживною цінністю і забезпечує високу ринкову та страхову вартість. Отже, специфічні споживні властивості і двоякий прояв споживної вартості ювелірних цінностей обумовлюють їх товарознавче дослідження в контексті історичного розвитку, протягом усього життєвого циклу. Таким чином, виокремлення в групі ювелірних виробів **сучасних і антикварних, а також пересічних та коштовних** обумовлено саме сутністю змін у їх споживних властивостях та набуття ними споживної цінності у процесі побутування, протягом тривалого використання в соціально та родинно значущих подіях. *Усі ці вироби мають різну культурну значущість, споживну цінність та ліквідність, які залежать, передусім, від ступеня їх використання у соціально важливих обрядах причастя та обдаровування і набуття ними певного визнання та особливих якостей.* Усі ці предмети мають різне визнання на місцевому, національному та світовому рівні. І зміст дорогоцінного

⁴ Як оцінювати коштовності з дорогоцінних каменів та металів / Індутний В.В., Татаринцев В.І., Павлишин В. І. і інш. – К.: ТОВ» АЛМА», 2001.- 268 с.

металу та коштовного каміння, або використання певної технології ювелірної справи є тільки відправним моментом їх віднесення до групи ювелірних товарів. Безумовно, вміст коштовних каменів з характерними ознаками еталонів якості, які передбачають не тільки високі від природи якісні характеристики, а ще і відповідне родовище, наприклад, бірманські рубіни, вже свідчить про високу культурну та споживну цінність виробу.

Враховуючи те, що вивчення ювелірного антикваріату, є новим напрямком товарознавства, в роботі була поставлена і вирішена наукова проблема щодо розробки принципово нової номенклатури споживних властивостей ювелірних товарів (рис.1). В основі номенклатури споживних властивостей ювелірних товарів, знаходяться властивості **соціального призначення**, які надають красу людині і оточуючому середовищу, забезпечують соціальний імідж, задовольняють духовні потреби споживачів, спрямовуючи їх до самовдосконалення та самоактуалізації, здійснення обрядів обдаровування та причастя, а також до реалізації комерційної та інвестиційної привабливості виробів.

Зазначимо, що номенклатура соціальних властивостей, досить складна, вона є відмінною для різних видів ювелірних виробів і залежить від *їх віку та призначення*. Це пов'язане з тим, що старожитності сьогодні розглядають не тільки як культурні цінності, але і як товар, який є комерційно привабливим для розпорядника. Такі вироби мають деякі переваги, проте їх номенклатура споживних властивостей ще набагато складніша. Але, не зважаючи на ринкову привабливість, повноцінне індивідуальне сприйняття творів ювелірного мистецтва, можливе лише за умови культурної розвиненості особистості та здатності її інтелекту до генерації естетичних образів, що викликають почуття естетичного задоволення та захоплення.

Соціальне призначення ювелірних виробів залежить від ефективності їх подальшого використання та законодавчо закріпленого соціального статусу. Тому, їх доцільно характеризувати показниками: *зовнішнього вигляду, цінності, ліквідності*. До першої групи показників, що характеризують *зовнішній вигляд* віднесено: красу, декоративність, відповідність моді, стилю, національно-культурним традиціям, що сформувалися у рамках відповідної школи, напрямку (символізм), актуальність, довершеність, вишуканість тощо.

Отже, "краса" виробів, яка здатна викликати певні почуття у людини, виявляється в: новизні; лаконізмі форми та декору; актуальності теми; відповідності пластики і фактури властивостям дорогоцінних матеріалів й прогресивній технології виробництва та забезпечує, насамперед, задоволення духовних потреб. Сьогодні вже мало кого хвилює сюжет композиції, поєднання кольорів та раціональність форми.

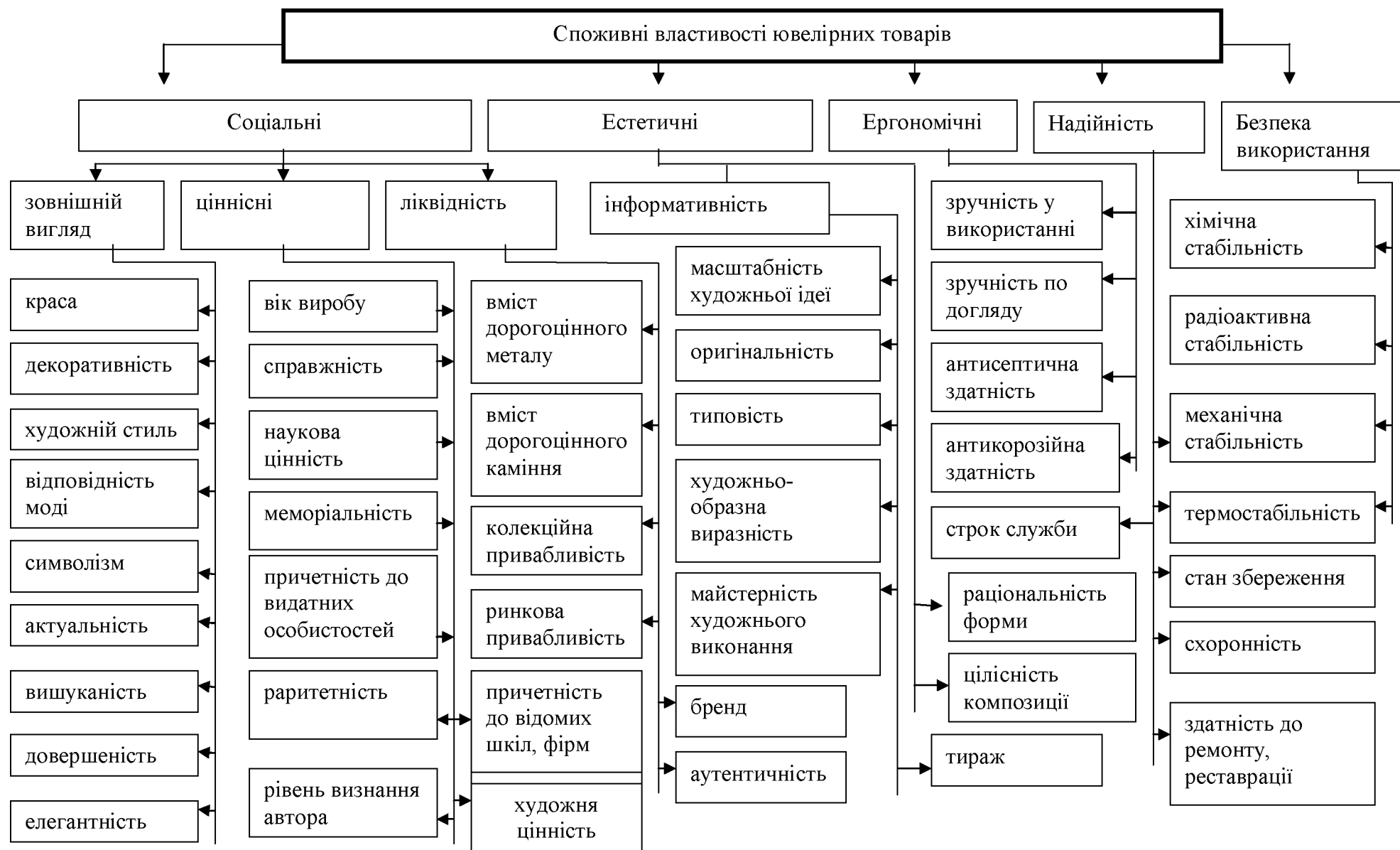

Рис. 1. Загальна номенклатура споживних властивостей ювелірних товарів

Більш ефектними та цінними є сплески емоцій, що відчуває людина, спостерігаючи незвичайність сучасної форми, національний колорит орнаменту або патину антикварних виробів. Успадкування важливих історико-культурних традицій при виготовленні ювелірних виробів (символізм) у рамках єдиної школи характерно для багатьох фірм, які виготовляють ювелірну продукцію. Відповідність стилю виробів втілюється через використання засобів художньої виразності, притаманних різним художнім стилям віддзеркалюючи його естетичні ідеали. Мода, на відміну від стилю виявляє тимчасову спільність формально-художніх засобів, що відтворює оновлене світовідчуття. Проте вона має дуже важливе значення для естетичного сприйняття як сучасних коштовностей, так і предметів старовини і значним чином впливає на його вартість.

Друга група показників соціального призначення відбиває *ціннісні* уявлення щодо сутності ювелірних виробів. Важливою ознакою для ювелірних виробів є надбання статусу "коштовність", яка визначається, передусім, причетністю їх до соціально значимих обрядів причастя та обдаровування. Тобто, використовуючи ювелірний виріб як символ краси, влади, оберегу, церковно-культової атрибутики суспільство включило їх в якості подарунків та значущих елементів обрядів до здійснення важливих для суспільства та особистості подій, зокрема свята, весілля, коронації, інавгурації, посвячення у сан, богослужіння, церемонії тощо. Їх товарознавча оцінка будується на визначенні значущості таких ціннісних ознак, на світовому, національному або місцевому чи родинному рівні. Така інформація, передусім, пов'язана з наявністю історії побутування, і свідчить про причетність до визначних пам'яток культури, видатних особистостей, майстрів, шкіл, мануфактур, фірм, історичних подій тощо. Деякі коштовності часто присвячуються окремим визначним подіям, ювілеям, святам, особистостям і таким чином підвищують свою цінність. Велику увагу виробники ювелірної продукції приділяють рекламним компаніям по розкручуванню своїх виробів і торгової марки (брендам). Саме ці властивості ювелірних коштовностей мають для людини психологічне значення. Давній вік виробу додає суттєвого значення у визначення цінності виробів, вказуючи на їх ефективне використання в якості предметів колекціонування та подальшого розпорядництва ними.

Досить важливою складовою ознак соціального призначення виробів є їх *ліквідність*, яка, передусім, залежить від таких чинників: вмісту та якісних ознак дорогоцінних матеріалів, колекційної та ринкової привабливості, популярності, моди, тиражу, аутентичності, інформативності маркування, інформації в рекламних та інших популярних виданнях, фільмах, виставках, демонстрації на видатних особистостях тощо. Якісні характеристики дорогоцінних металів та коштовного каміння, які повинні бути вказані на маркувальному ярлику, а також повнота маркування, зокрема позначення НД та ТД, згідно

якої виготовляється якісна продукція (для сучасних виробів) безпосередньо визначають запитуваність виробів та їх вартісну оцінку. Тираж ЮК обумовлює декілька якісних характеристик, зокрема, вартість, якість, справжність тощо. Враховуючи те, що аутентичність визначається мірою справжності і залежить від встановлення того, чи є виріб оригіналом або підробкою, тобто достовірної інформації, доцільно її вважати показником, що впливає саме на ліквідність виробів.

Товарознавча оцінка ювелірних виробів, як правило, заснована на морфології *естетики*, тобто її основних структурних елементах та аксіології, співвідношень естетичних цінностей. В цьому контексті, особливе значення має інформаційна виразність (інформативність), яка через особливості форми коштовностей віддзеркалює соціально-естетичні уявлення, що склалися в суспільстві, характеризує її оригінальність, типові ознаки фірми, стилю, віку, хронологічного періоду, відбиває стиль роботи майстра та вказує на його майстерність. Тому, показниками інформативності, на наш погляд, є, передусім, художньо-образна виразність, рівень масштабності художньої ідеї, оригінальність форми, майстерність художнього виконання та типовість.

Надійність пов'язана з схоронністю ювелірних виробів протягом життєвого циклу і функціонально визначається станом збереження або відсотком зносу, а також здатністю до ремонту і реставрації. Проте, наявність ремонту та реставрації суттєво знижує аутентичність виробу, її справжність та вартість. *Ергономічні властивості* ЮК заключаються в комфортності при їх експлуатації, що пов'язане, передусім, зі зручністю у використанні (форма, наявність міцного замка, конструкція тощо) та при догляді (чищення ультразвуком, хімічними реактивами і т. ін.), а також з приємними психологічним відчуттям щодо їх стійкості (наприклад, корозійна стійкість золота, платини) та антисептичної здатності (особливо срібні вироби). До показників *безпеки* ювелірних виробів віднесемо, передусім, хімічну та радіологічну стабільність. Априорі можна стверджувати, що всі мінерали, які знаходяться в надрах землі є "брудними" та містять у собі токсичні елементи – арсен, ртуть, кадмій, свинець, тантал, індій, цинк або мають природну радіацію. Результатами наукових досліджень встановлено, що такі елементи як нікель, цинк, кадмій, індій, які входять до дорогоцінного сплаву є токсичними для людини. І лише за умов кількісного визначення їх міграції у біологічне середовище можна стверджувати про безпечність для здоров'я людини. Розвиток виробництва синтетичних заміників каменів та їх імітацій, а також штучне покращання зовнішнього вигляду різними небезпечними речовинами призводить до виникнення та розвитку різних хвороб. Тому для таких виробів, насамперед, необхідно визначити хімічну, радіаційну та механічну стабільність щодо можливого негативного контакту та пошкоджень в процесі експлуатації. Варто відзначити, що запропонована

номенклатура споживних властивостей не є догмою, але це авторське бачення основних показників властивостей ювелірних виробів, які сьогодні суттєво впливають на формування їх споживної цінності та вартості.

Запропонована нами номенклатура споживних властивостей ювелірних виробів слугує основою для визначення ознак класифікації та критеріїв оцінювання.

Як показав аналіз показників споживних властивостей ювелірних виробів, виокремлення "*ювелірних коштовностей*", як самостійної групи ювелірних товарів і об'єктів товарознавства обумовлено наявними і об'єктивними потребами розвитку особистості, ринку і суспільства в цілому. До основних відмінностей, що виокремлюють ювелірні коштовності від звичайних ювелірних товарів віднесено причетність їх до використання в соціогенеруючих обрядах причастя та обдаровування. Наприклад, щойно виготовлені ювелірні прикраси з дорогоцінних металів та коштовного каміння є потенційними коштовностями, але справжню цінність вони набудуть тільки шляхом певного визнання та використання в соціально значущих подіях з часом. Інші ювелірні товари таких ознак може і не набудуть ніколи, а деякі і взагалі залишаться тільки "масовкою" і все що їх очікує, то це переплавлення на новий виріб.

Виокремлення *ювелірних коштовностей* в окрему групу ювелірних товарів, яка розглядається як частка культурних цінностей і характеризується переважно соціально-культурним призначенням, пов'язаним з опредмеченням символів краси, національних та культурних обрядових традицій і визнанням виробів на світовому, національному та місцевому рівні передбачає розробку сучасної, нової класифікації, передусім, для цілей експертного оцінювання. Отже, основними ознаками, які на нашу думку, ми пропонуємо до побудови класифікації ювелірних коштовностей, поряд з технічними (вид матеріалів, майстерність художнього виконання, технологічні методи оздоблення) є ознаки їх цінності.

Поняття *класифікації в самому загальному випадку* визначено - як впорядкований розподіл систем (або їх елементів) по загальних (об'єднуючих) і відрізняльних ознаках, особливим випадком якого виступає їх стандартне (або нормативне) групування по класах і підкласах, яке дає змогу встановлювати родо-видові співвідношення (градації) будь-яких систем⁵. Тому, *метою класифікації* ювелірних коштовностей є групування схожих виробів (або їх елементів) для обґрунтування загальних методів дослідження в тому числі і для експертної діяльності, що дає можливість правильно орієнтуватися в складних ситуаціях та багатоелементних взаємодіях, вивчати ієрархічні зв'язки складних систем, їх структурні та системні характеристики, виявляти закономірності в безлічі явищ.

⁵ Социологический справочник /Под общ. ред. В.И.Волосовича -К.: Полит. лит., 1990. – С.41.

У різні часи робилося чимало спроб створити систематизовані класифікації культурних цінностей, зокрема для митного оформлення, музейної справи, антикварної торгівлі, проте усі вони не отримали уніфікованого використання. Багато в чому це пояснюється неповторністю кожної пам'ятки як унікального предмету створеного природою чи людиною, відсутністю уніфікованих уявлень щодо цінності об'єкту та механізму його оцінки для здійснення найбільш важливих господарських завдань.

Мета класифікації ювелірних коштовностей може бути по-різному сформульованою – це і *визначення основних характеристик товару за принципом походження, функціонального та соціального призначення, віку, і встановлення рівня значущості об'єкта, і потреба з'ясування порядку цінності у споріднених за способом споживання об'єктів*. Кількість побудування таких класифікацій необмежена. Варто зауважити про те, що, беручи до уваги реальну невичерпність змісту критеріїв для оцінки, їх семантичну синонімічність та рекурсивність, будь-який список критеріїв для визначення класифікаційної позиції або цінності коштовностей лише тоді є повністю достатнім, якщо він описує ієрархію поставлених цілей щодо їх використання і надає можливість обґрунтувати загальні методи дослідження. Для цілей експертного оцінювання ювелірних коштовностей нами запропоновані такі критерії класифікації - *час виготовлення, соціальне призначення, функціональне призначення, рівень соціокультурної значущості, раритетність, аутентичність, тираж, типовість, комплектація (рис.2)*.

Найсуттєвішою ознакою класифікації ювелірних коштовностей, яка впливає на визначення їх цінності є *вік виробу*. Загальний розподіл ювелірних коштовностей за віком обумовлений законодавчою та нормативною базою^{6, 7}. Культурні цінності, вік яких сягнув за 50 - 100 років відносяться до "*антикваріату, інші є сучасними*."

Термін "антикваріат"(від лат. antiquarius) означає старовинний, давній. Сам термін в європейській культурі виник в епоху Відродження, коли людство як би заново відкрило для себе пам'ятки древньогрецької та давньоримської культури – антики. Тоді колекціонування подібних речей стало модним захопленням заможних та освічених людей, а предмети мистецтва – невід'ємним атрибутом розкішного побуту. В сучасній експертній практиці ми зустрічаємо термін "старожитності", який має подібність до "антикваріату". До ювелірних коштовностей, відносяться також і *сучасні ЮК* оригінального дизайну, тобто витвори сучасного ювелірного мистецтва, які причетні до видатних особистостей, майстрів, художників, визначних подій, виконані в національних традиціях тощо.

⁶ Директива ЄС "Про вивоз культурних цінностей"

⁷ Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей. Закон України від 21.09.99р., N 1068-XIV.

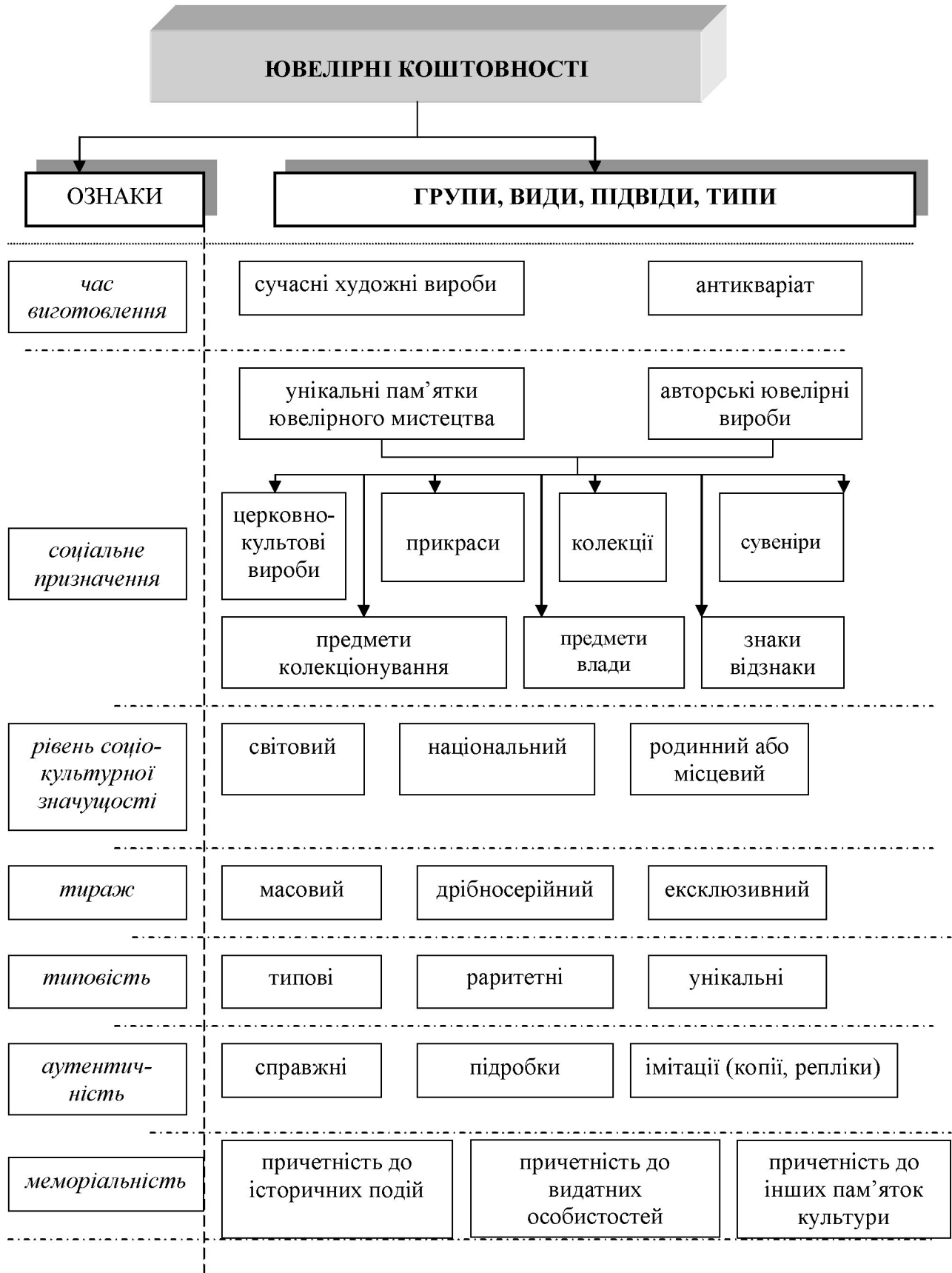

Рис. 2. Класифікація ювелірних коштовностей

Більш суттєвим для експертної практики є виділення груп коштовностей за часом виготовлення, які відбивають певні стандарти суспільства у відповідну історичну епоху і

мають єдині стилістичні риси, єдиний видовий асортимент, технологію виробництва тощо. Отже, товарознавча оцінка коштовності може здійснюватися об'єктивно тільки в порівнянні з аналогічними або подібними виробами, які відносяться до групи однорідних предметів.

На наш погляд, такими загальними групами ювелірних коштовностей, які згруповані за певним хронологічним періодом є:

1 група: (≥ 2500 років):

- вироби епохи бронзи (XIII - XI ст. до н. е.);
- вироби кіммерійського періоду (X - VII ст. до н.е.);

2 група: (< 2500 років):

- скіфські вироби (VII ст. до н. е - III ст. н. е.);
- сарматські вироби (II ст. до н. е.- IV ст. н.е.);
- інші вироби, що відносяться до цих періодів (візантійські, римські);

3 група: (< 1000 років):

- вироби епохи середньовіччя (IV-XVI ст.);

4 група: (< 300 років):

- вироби XVII – XVIII ст.;

5 група: (< 100 років):

- вироби –XIX - XX ст. .;

6 група: (< 50 років):

- вироби XX ст.;

7 група: (сучасні художні ЮК).

Крім цього, кожна група має розподіл за віком ще в більш вузькому часовому діапазоні з урахуванням культурних традицій та культурних стилів. Так, до виробів епохи середньовіччя відносять ЮК, що належать до культури хазарів, гунів, готів тощо. Вироби, виготовлені у XVIII –XIX ст. характеризуються певним художнім стилем. Насамперед, це стиль “бароко”, з його пристрастю до ефектних пишних форм і насиченим динамічним композиціям, “класицизм”, “ампір”, яки вирізняє особливе благородство форм, висока якість виконання. У 20—30-е роки XIX століття на зміну урочисто-ефектним прикрасам стилю ампір приходять витончені вироби у дусі романтизму. В наступні десятиріччя пошуки нових засобів художньої виразності висувають на перший план всі культурні стилі минулих епох. В ювелірній справі модними стають то наслідування готиці і візантійським емалям, то філігранні прикраси, з дрібною зерню, повторюючи пам'ятки з етруських гробниць, то мистецтво ренесансу, бароко і рококо. З ними успішно змагаються декоративні елементи, привнесені з мистецтва Китаю, Японії, Індії,

Мавританії, Давнього Єгипту. З одного боку, це дозволило художникам підживляти себе мистецтвом минулого в надії відкрити щось нове, а з іншого, - знайти своєрідний стиль, який би в рівній мірі задовольнив запити всіх споживачів коштовностей.

На зміну “еклектики”, прийшов “історизм”, який в мистецтві визначено як період 20—90-х років XIX століття, започаткувавши новий художній стиль рубежу століть — модерн. Ювелірне мистецтво епохи історизму багато в чому підготувало і зумовило шляхи розвитку ювелірної справи XX століття. Друга половина XIX ст. - початок XX ст. пов’язані з діяльністю ряду великих фірм - виробників ювелірної продукції, вироби яких дуже цінуються на ринку антикваріату: Боліна, братів Грачових, Овчинникова, Сазикова, Хлебникова, Фаберже, Маршака тощо.

Оскільки деякі пам’ятки мистецтва мають виняткову важливість і значущість для історії і культури, а їх переміщення через митний кордон обмежено тільки рамками експонування та реставрування, їх статус в нормативній документації визначено як *унікальні пам’ятки*. Унікальні пам’ятки це “єдині свого роду серед цінних пам’яток, що містять винятково важливу інформацію про події, явища, факти з усіх сфер життя держави, суспільства чи окремих видатних осіб, і мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу, визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину, не мають собі подібних і щодо походження, змісту, автографічності, наукової, художньої цінності, зовнішніх ознак, не можуть бути відновлені в разі непоправного пошкодження або втрати”⁸. Іншу групу ювелірних коштовностей, складають авторські вироби, виготовлені на замовлення, для експонування на виставках, продажу в магазинах, аукціонах .

Цінність та вартість коштовностей може бути збільшеною за рахунок поєднання їх у відповідні тематичні зібрання, які відбивають різні аспекти їх історичної та художньої значущості. Залежно від колекційного призначення вони можуть бути представлені предметами колекціонування та колекціями. Термін “колекція коштовностей” вказує на історичну, етнографічну або нумізматичну цінність речей, які підібрані разом. До колекційних коштовностей, в тому числі предметів колекціонування належать вироби різних історичних періодів: археологічний метал (прикраси, аксесуари), монети, ордени та медалі, вироби різних фірм та майстрів, годинники, сувеніри, колекційні кристали, унікальні ограновані вставки з дорогоцінних каменів тощо.

Варто відзначити, що останнім часом спостерігається намагання вчених уніфікувати роботу експерта і створити умови для всебічного та об’єктивного вивчення коштовностей на

⁸ Про затвердження Порядку занесення унікальних пам’яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання. Наказ Міністерства Культури і Мистецтв України № 653 від 25.10.2001р.

підставі оцінки наявної, корисної інформації. В цьому випадку відбувається більш уніфікований розподіл коштовностей за порядком їх *соціокультурної значущості* (світовий, національний, місцевий) для культури світу, держави, країни тощо.

В кожний історичний період, віддаючи перевагу моді, національним традиціям, художній майстерності та смаку видатних ювелірів провідних фірм, майстерень існували *типові вироби*, які *характеризуються* подібними конструктивними елементами, формою, орнаментом, що виконані за допомогою відповідних технологічних прийомів та методів художнього оздоблення металу. Подібність ЮК досліджується при встановленні їх справжності, віку виробів та географічного району побутування. Проте наряду з типовими виробами зустрічаються оригінальні, вишукані зразки, виконані в одиничних екземплярах, які відрізняються високою художньою майстерністю виконання, незвичайною формою, декором. Таки коштовності належать до *рідкісних, тобто раритетних*. Унікальні коштовності взагалі не мають собі рівних за ознаками майстерності їх виконання та краси, що суттєво збільшує їх цінність і вартість.

Майже в усі віки створення коштовностей було спрямовано на задоволення потреб заможної верхівки. Тому основна частина ювелірних прикрас була виготовлена на замовлення, з використанням ручної праці в *одиничних екземплярах*. Поряд з цим, варто відрізняти зразки, виготовлені за допомогою штампів, лиття у великій кількості, які свідчать про *тиражовані вироби*. В сучасній ювелірній справі серійним, тобто тиражованим виробництвом вважають випуск одного зразка, якій перевищує 200 штук, одиничним виробництвом – випуск одного зразка до 200 штук. Індивідуальним (ексклюзивним) вважається виготовлення одиничного виробу за рисунком автора. Суттєвим фактором оцінки ювелірних виробів є їх *комплектація*. Наявність повного комплекту для таких груп товарів як особисті прикраси, зокрема сережки, предметів сервірування столу, прикрасив одягу відіграє значну роль у визначенні їх цінності та вартості.

Підводячи підсумок вищевикладеному зазначимо, що ознака соціального призначення ювелірних коштовностей (унікальні пам'ятки або авторські) в системі класифікації ювелірних коштовностей є більш суттєвим, ніж їх група за функціональним призначенням та вид виробу (прикраси особисті, годинники, тощо). Тому, незважаючи на складність визначення поняття “ювелірні коштовності”, для цілей товарознавчої експертизи пропонуємо застосувати методологічний принцип, заснований на системному підході щодо характеристики коштовностей і вивчати їх в типологічному ряді споріднених предметів, які мають подібні ознаки але різну значущість їх соціальних властивостей.